

Tecken som AKK – vems ansvar?

”Det är bara att lära sig handalfabetet och vifta lite med händerna så ska det nog gå bra!” Detta påstående mötte jag på en skola i början av 90-talet då en flicka med behov av TAKK skulle börja där. Vad gör man som logoped då?

Många har varit med om liknande situationer och vet att det behövs en engagerad och kunnig omgivning, människor som lär sig tecken som AKK, TAKK, och som får kunskap och stöd i hur man skapar en kommunikativ miljö och använder tecken så att det blir en levande kommunikation. Men hur ska de få kunskap med det magra stöd vi som logopeder brukar kunna ge och utan tillgång till litteratur om teori och metod? Tecken som AKK har nu använts i mer än 25 år och är det absolut vanligaste AKK-sättet. Trots det finns inte mycket skrivet om TAKK, om teori, metod och resultat. Irene Johanssons långvariga dokumenterade arbete är ett lysande undantag och har betytt mycket för många personer med behov av TAKK. Det som finns annars är teckenlexikon. Det finns inte ens en enkel broschyr som beskriver vad TAKK är. Fortfarande när det talas om Tecken som AKK är fokus på färdighetsträning vilket endast är en del.

I SÖK, Södra regionens Kommunikationscentrum, har vi länge arbetat för att föra fram Tecken som AKK. Vi är övertygade om att det är hög tid att sätta större fokus på TAKK. SÖK har initierat ett nätverk kring TAKK och samlar sedan några år logopeder och specialpedagoger regionalt i ett konstruktivt arbete. Arrangemang som SÖK ordnat är bl.a. nationella teckenseminarier.

Varför TAKK?

Vi vill tydligt lyfta fram när tecken används som ett AKK-sätt och för att skilja tecken som AKK från annat teckenanvändande använder vi just benämningen Tecken som AKK, TAKK. Tecken, lånade från det svenska teckenspråket, som används tillsammans med talat språk i kommunikation med personer med nedsatt språkförmåga och som används för att förtydliga det viktigaste som sägs i en mening är ett AKK-sätt. Det hör hemma i AKK-familjen, tillsammans med andra AKK-sätt som bliss, pictogram, signaler m m.

Många olika termer som beskriver tecknande är i omlopp. Teckenkommunikation, TTT (tecken till tal) och TSS (tecken som stöd) är exempel på sådana begrepp. Egentligen är teckenkommunikation ett övergripande begrepp då även döva som använder det svenska teckenspråket kan sägas använda teckenkommunikation. TTT kan tolkas som att den som använder tecken också måste kunna tala och TSS används som term för personer som blir hörselskadade eller döva i vuxen ålder. Därför är det bra och nödvändigt med ett eget begrepp för tecken som används som AKK.

Bland AKK-sätten är det inte många som faktiskt kan utveckla och bygga språk, men TAKK hör till dem. Man kan sätta ihop flera tecken till flerordsmeningar och möjlighet till grammatiska konstruktioner finns också. TAKK har förutsättningar att växa med ökad språkförmåga även då talet inte hänger med.

Varför så litet skrivet om just tecken som AKK?

Det finns en brist på beskrivningar av metoder för AKK generellt och det drabbar naturligtvis också TAKK. Det kan också bero på att tecken helt naturligt är så förknippat med teckenspråket som det finns en hel del skrivet om och det finns också tillgång till ett antal olika kurser i teckenspråk. Det behövs teoretiska och praktiska beskrivningar också av TAKK.

Catharina Anderson, habiliteringslogoped i Malmö med lång erfarenhet av TAKK, beskriver den typiska personen med behov av TAKK som en hörande person med utvecklingsstörning, som inte talar eller har bristfälligt tal, som är på språklig nivå (symbolnivå) och som kan använda sina händer. Vissa av dessa personer är på väg till tal och andra kommer aldrig att utveckla tal. En del personer kommer aldrig att teckna själva men behöver tecken för att förstå. Det svenska teckenspråket är inte aktuellt som alternativ.

Stort intresse för TAKK

Intresset för och behovet av att diskutera kring och lära sig mer om TAKK är trots allt stort! Därför har SÖK två år i rad arrangerat nationella seminarier som lockat ett 80-tal deltagare varje gång från hela landet. De som samlats är logoped, specialpedagog, speciallärare, arbetsterapeuter, m fl yrkeskategorier samt föräldrar, alla med det gemensamt att de arbetar eller lever med barn, ungdomar eller vuxna med behov av TAKK och då framför allt TAKK. Dagarna har fyllts av presentationer av projekt, erfarenheter och frågor som yrkesverksamma från olika verksamheter och kunskapsområden delat med sig av. Det tredje seminariet kommer att hållas den 19 november i år. Kontakta oss om du vill delta!

Innehållet i det första seminariet som hölls 2002 ledde till att tre huvudstråk utkristalliserades: teori, tecknande miljö och utbildning. Dessa tre är i hög grad aktuella fortfarande och behöver fokuseras ytterligare.

Teori

De tre seminarier som hållits visar att mycket ändå har hänt och händer på TAKK-området. Flera av deltagarna menar att som en följd av diskussionerna har statusen på tecken höjts. Målgruppen har blivit tydligare och teoribildning är i full gång. Leg logoped Boel Heister Trygg, studierektor vid institutionen för logopedi, foniatri och audiologi, Lund, och medarbetare i SÖK är författare till den nyutkomna första teoriboken om TAKK (Heister Trygg, 2004). En policyskrift för TAKK är också utgiven, även den skriven av Boel (Heister Trygg, 2003). Anneli Tisell, mamma till ett barn med behov av TAKK, har utarbetat en hemsida om TAKK (www.teckna.se). En broschyr om TAKK finns att beställa från Specialpedagogiska institutet, Umeå. En TAKK-utbildning planeras vid Lärarhögskolan i Malmö hösten 2005 där fokus kommer att ligga mer på teori än på färdighetsträning.

Frågor som ytterligare behöver ventileras är TAKK som introduceras till vuxna. På förra årets seminarium diskuterade Helene Ahnlund och Tina Svensson, båda logopedier inom vuxenhabiliteringen i Skåne, frågor kring TAKK för vuxna. De berättade också om en person där motiverad och kunnig personal tecknat flera år innan hon själv började använda tecken. För en sådan uthållighet krävs en god grund att stå på!

Lotta Anderson, Malmö, fil. dr. i specialpedagogik, har skrivit en doktorsavhandling där hon presenterar sin studie om kommunikation – samspel – språk hos elever i särskolan (Anderson, 2002). Form, innehåll och funktion har studerats ur samspelets aspekter. Hon menar att utvecklingen inte kan ses i ett vakuum utan påverkar på flera nivåer, bl a på samhällsnivå i styrdokument, läroplaner, attityder mm.

De studier och undersökningar som görs behöver i mycket högre grad spridas och ett tvärfackligt samarbete är nödvändigt!

Tecknande miljöer

Hur skapas tecknande miljöer och hur definierar vi en tecknande miljö? Erfarenheten säger att det inte sällan handlar om att använda tecken till sånger, i samlingar eller i förhållningsliknande aktiviteter då brukaren får visa vad hon/han kan. Hur kan vi skapa miljöer där TAKK används lika naturligt som talet så att de som behöver TAKK för att förstå och/eller göra sig förstådda får den rätten tillgodosedd? Kommunikativa miljöer där möjlighet till ömsesidig kommunikation ges, där respekt för individens förmåga och begränsningar finns kommer inte automatiskt för att man tecknar. Det är nödvändigt att skapa kommunikativa miljöer där TAKK är en självklar del.

Utbildning

Många logopederna och andra har planerat och genomfört teckenkurser för olika målgrupper. Brist på resurser och oklarheter i ansvar påverkar dock möjligheterna. Utbildningsbehovet i TAKK kring enskilda TAKK-användare är skriande stort! Ansvarsfrågan är inte helt lätt, kommunen har ansvar för sin personals kompetensutveckling men de behöver kunskap om att det behövs utbildning i TAKK och det behövs utbildare!

Många frågor återstår

Ett av de största problemen är att det är så svårt att hitta goda tecknande miljöer. Vem har ansvar för att det finns tecknande miljöer? Hur länge ska man motivera ovillig personal? Borde personal över huvud taget kunna bestämma om de ska teckna eller inte? När ska man ge upp med att få personalen att teckna och helt enkelt flytta individen till en bättre miljö? För att en miljö ska kunna kallas en god kommunikativ miljö där TAKK används måste vissa kriterier vara uppfyllda. Man ska kunna precisera vad det är som krävs, men ännu är det långt kvar dit. Dessa frågor samt många andra kring TAKK diskuteras i den ovan nämnda boken ”TAKK Tecken som AKK”, läs den!

Det behövs en gemensam policy att hålla sig till. Hur ska policyn nå beslutsfattare? Kan SLOF, logopedernas fackförbund, göra något? Vilken roll har Specialpedagogiska institutet? Kommunen bör ha en plan för när man använder AKK. En viss nivå ska garanteras. I boken ”Förslag till policy för AKK” hittar du resonemang kring ovanstående frågor. Läs den också!

Det är så självklart och därför är det så svårt!

Hinder finns och därför är det lika bra att tillsammans med omgivningen lyfta upp problemen till ytan. För att höja statusen på TAKK är det viktigt att skriva om det, genomföra studier m.m. och inte bara producera teckenlexikon. Vi behöver göra ”stor affär” av TAKK för att beslutsfattare och ibland även personer i brukarnas nära omgivning ska förstå att det krävs tid och kraft också för att lära sig TAKK som ett levande kommunikationssätt. Vi logopederna är centrala i arbetet för att göra TAKK till ett levande kommunikationssätt och inte ett skolämne, programpunkt på schemat osv. Vi behöver göra klart att det krävs tid och arbete för att en person ska få sin självklara rätt till kommunikation tillgodosedd – även med TAKK!

Ida Andersson, Boel Heister Trygg och Maja Sigurd Pilesjö, leg. logopederna, SÖK

Referenser:

- Anderson, L. (2002). *Interpersonell kommunikation*. En studie av elever med hörselnedsättning i särskolan. Doktorsavhandling. Malmö högskola.
- Heister Trygg, B. (2003). *Förslag till policy för AKK*. Barn med grav tal- och språkstörning och behov av alternativa kommunikationsvägar (AKK). Vällingby: Hjälpmedelsinstitutet.
- Heister Trygg, B. (2004). *TAKK Tecken som AKK. Tecken som Alternativ och Kompletterande Kommunikation*. Umeå: Specialpedagogiska institutet.

www.teckna.se